

ОЛИВЕРА МАРКОВИЋ — МИЛОШ ПЕТРАШИНОВИЋ —
ВЕСНА МИХАЈЛОВИЋ

РЕЗУЛТАТИ СОНДАЖНИХ ИСТРАЖИВАЊА СТОЈКОВИЋА ГРАДИНЕ У ВИЧИ

Локалитет Стојковића градина налази се у селу Вичи, у горњем Драгачеву, осам километара удаљен од Гуче.

Први подаци о њему датирају из 1908. године из пера Косте Јовановића, који пише да у селу Вичи „има под називом Градина кречњачки крш са остацима старих зидина, где је био град који је зидала проклета Јерина“.¹

Пред други светски рат М. Протић помиње овај локалитет као Градину у Доњем Бријесту не дајући скоро никакве податке о њему, сем да се у народу верује да је то град деспотице Јерине.²

Екипа Народног музеја из Чачка је, у оквиру систематског рекогносцирања горњег и доњег Драгачева, 1967. и 1968. године посетила Стојковића градину и том приликом констатовала да су делимично очувани бедеми на северозападној и југоисточној страни, као и два објекта тада опредељена као куле, који се налазе на оси североисток — југозапад.³

Прва мања сондажна истраживања, која су пратила геодетско снимање, предузета су 1985. године ради добијања основних података о локалитету. Следеће године настављен је рад у оквиру пројекта „Истраживање средњовековних градова на територији општина Чачак, Лучани и Г. Милановац“.⁵

Градина се налази у бродовитом пределу на надморској висини од 553 м. Подигнута је на купастом узвишењу југоисточно од Вичке реке (Т. I). Северозападна страна се завршава литицом, док се са североисточне стране налази стрма падина. Најлакши прилаз утврђење има са југоисточне стране, где је падина нешто блажа (Т. I). Одлике терена су у главним цртама условиле и начин одбрањене утврђења — северозападна страна, окренута према литици, није била брањена бедемом, што има своје оправдање у фортификационом погледу, с обзиром на њену апсолутну неприступачност.

У току ископавања у 1985. и 1986. години утврђење је истражено са три сонде и два контролна рова укупне површине 15,5 м². Сонда 1/85 је постављена у југоисточном делу утврђења уз кулу 1, где се могла очекивати очувана вертикална стратиграфија. Сонде 2/85 и 1/86 су постављене унутар објекта 1, који је констатован у североисточном делу утврђења. Ров 1/86 постављен је на североисточној страни да би се утврдило даље простирање бедема, а ров 2/86 на падини, око 15 м удаљен од североисточног дела бедема (Т. I). Да би се открио тачан облик утврђења и изглед зидова, спољашње и унутрашње лице бедема су праћени плитким рововима.

Приближне димензије утврђења су 75 x 25 м, а његова укупна површина око 1.700 м². На источном и јужном делу откривена је траса бедема са кулом 1 на југоистоку. Просечна очувана висина бедема је око 0,5 м, док је његова просечна дебљина 1,6 м. Кула је правоугаоног облика, са улазом на јужној страни (унутрашњих димензија 3,10 x 4,90 м). Дебљина фронталног (источног) зида је 1,95 м, док су остали зидови тањи (просечне дебљине 1,45 м). На откривеном делу бедема уочено је седам промена правца трасе под благим угловима (Т. I). Бедем и кула су грађени од ломљеног и притесаног камења, везаног малтером. Лице бедема је зидано у не сасвим правилним редовима, док зидну масу чини трпанац заливен малтером.

У североисточном делу утврђења је констатован објекат 1, правоугаоне основе, који је само делимично очуван (Т. II). Откривена су два зида: југозападни, који је очуван читавом дужином, са улазом ширине 1,30 м и југоисточни зид, који је очуван од дужине од 7 м. Зидови су просечне дебљине 0,70 м и висине 0,80 м. Грађени су

од притесаног камена, везаном малтером, и директно належу на стену. Уз улаз објекта 1 откривени су остаци малтерне поднице дебљине 0,01 — 0,02 м. Са спољне, југозападне стране објекта, у нивоу улаза, откривена је конструкција од камених плоча везаних малтером (можда део трема), констатована само у делу уз западни угао и степенасто се спушта у правцу литице.

На североисточној падини, око 15 м од бедема, откривен је бедем подграђа у дужини од 11 м. Његова дебљина је 1,0—1,10 м, а очувана висина 0,20—0,30 м. Лица овог бедема зидана су од крупног, притесаног камена, везаног малтером, док је унутрашњост, као и код бедема утврђења, испуњена трпанцем заливеним малтером (Т. I).

У свим октопима среће се једноставна стратиграфска слика: испод површинског (хумусног) слоја наилази се на слој мрке земље, који прекрива стену. Крупније и ситније камење, фрагменти керамике и спорадично фрагменти лепа су садржај слоја мрке земље у свим откопима, сем у сонди 2/85 и 1/86, које су постављене у унутрашњости објекта 1 и где је тај слој стерилан. У рову 1/86 стратиграфска слика је нешто сложенија (Т. III). Испод површинског (хумусног) слоја наилази се на слој мрке земље, који садржи фрагменте керамике, нагорелу стаклену пасту, фрагменте кречног малтера и нагореле животињске кости. Испод овог слоја слој је мрке земље, измешане са великом количином запечених ситних фрагмената лепа, испод чега се наилази на слој мрке земље са интензивном гари и фрагментима угљенисаног дрвета. У североисточном делу рова овај слој покрива слој мрке земље, док у северозападном делу належе на здравицу. Испод наведених слојева налазе се стене. Сви слојеви имају исти, раније поменути састав, осим што у слоју са интензивном гари нема фрагмената кречног малтера.

Највећи део керамичког материјала припада посудама за свакодневну употребу — кухињском посуђу. То су, углавном, фрагменти лонца са више или мање разгнутим ободом (Т. IV—VI), равним дном (Т. VIII) и израженим раменом. Обод нагло прелази у раме, без израженог врата. На неким ободима уочава се са унутрашње стране жљоб, који служи да би на њега лакше налегао поклопац (Т. VI). Ободи су заобљених ивица (Т. VI), или равно засечени (Т. IV). Лонци су углавном лоптастог облика. Изграђени су од средње пречишћене земље са примесама ситнијег и крупнијег кварцног песка. Има их боље и лошије печених, а углавном су финије израде. Дебљина зидова и дна посуда креће се од 0,3 — 1,1 цм, а боја

варира од црвенкасто мрке до тамно мрке. На зидовима већег броја фрагмената посуда уочавају се трагови витла, док се на неколико фрагмената они не примећују, па постоји могућност да је мањи део керамике рађен руком. Осим фрагмената лонаца, пронађена су и два фрагмента обода здела (Т. VII; 2, 3). Керамика је углавном без орнамената. Издвајају се свега три фрагмента са орнаментом, и то валовницом, уоквиреном хоризонталним канелурама (Т. IX). Осим ове керамике, пронађена су три фрагмента глеђосаних посуда, од којих један фрагмент обода и два фрагмента трбуха посуде, боље фактуре. Говор целокупан керамички материјал је једновремен и на основу аналогија са одговарајућим материјалом из Царичиног града⁶ и керамике из околних рановизантијских утврђења,⁷ може се датovati у VI век.⁸ Из ове целине издвајају се једино два фрагмента обода посуде (Т. VII; 4), који се оквирно могу одредити као праисторијски.

Од осталих налаза издвајају се два фрагмента коштаног чешља (Т. X; 2). Чешаљ је двореди, са једне стране крупнијих, а са друге ситнијих зубаца. По средини чешља налази се са сваке стране по једна коштана оплата, која је причвршћена гвозденим нитнама. Оплате су украшене паралелним вертикалним урезима. Слични коштани чешљеви су налажени на већем броју рановизантијских утврђења у Србији. Као пример наводимо оне из Кладова⁹ и Радалице¹⁰ у околини Новог Пазара.

По конструкцији основе, утврђење на Стојковића градини следи опште принципе рановизантијских фортификација у унутрашњости Илирикума. Небрањене стране окренуте литицама имају многобројна истовремена утврђења, подигнута на висинским положајима широм царства. На овом месту указујемо на, у том смислу, фортификацијски аналогна решења код следећих локалитета: Ђурђевица — Берекаре и Тупи Крш — Избег у околини Тутина,¹¹ Калаја е Кафес е Шенђинг у Албанији,¹² Мадарското плато¹³ и Шумен¹⁴ у Бугарској. По свој прилици, на исти начин је решен улаз кроз бочни зид северне куле на локалитету Градиште — Таор у околини Скопља (кула бр. 2.)¹⁵ Мали број кула, као и описана техника градње, такође одговарају познатим, мањим рановизантијским утврђењима у Србији.

Посебно занимљив резултат кампање у 1986. години представља откриће бедема подграђа, које у неколико мења слику о утврђењу. Двострука линија одбране једноставно фортификацијско решење чини у извесној мери сложенијим. Свакако, садашње стање

истражености не дозвољава прецизније закључке о изгледу и облику подграђа. Сама намена утврђених подграђа није довољно разјашњена. Писани извори садрже одређене индиције да она нису била стално настањена, већ да су служила за пријем околног становништва и његове покретне имовине у тренуцима опасности.¹⁶ Док даља археолошка истраживања рановизантијских утврђења у Србији ову предпоставку не буду потврдила, треба је узети као једно од могућих решења. С тим у вези стоји и питање намене утврђења на Стојковића градини, на које се још увек не може дати коначан одговор. Сам доминантан положај у односу на околни предео пружао је погодности за обезбеђење пута, који је могао пролазити долином оближње реке. При том треба имати у виду да између утврђења у Вичи и оног на Јелици постоји визуелни контакт.

Спорадични налази згуре упућују на обраду метала. Недостатак других бројних покретних налаза не дозвољавају закључке о евентуалним осталим занатским активностима, сем о грнчарству. Чини се да је у овом тренутку најближа претпоставка о мешаној војно-цивилној намени утврђења, где рефугијална функција засигурно игра важну улогу.

Коначно, поставља се питање: У ком је историјском контексту утврђење подигнуто? Керамички материјал VI и почетка VII века датује га у немирна и несигурна времена варварских продора у Илирик,¹⁷ када је одбрана становништва постала превасходна потреба и у забаченијим брдско-планинским пределима унутрашњости царства. Стога је утврђење на Стојковића градини могуће одредити као једно од новоподигнутих у оквиру велике Јустинијанове грађевинске кампање.¹⁸ Њихов кратак век, као и често констатовани слојеви пожара и гарежи, што је индицирано и у нашем случају, само још јасније осликавају време снажних и трајних промена на прелазу из антике у средњи век.

НАПОМЕНЕ

1. Коста Јовановић, „Горње Драгачево“, Српски етнографски зборник, 11, Београд, 1908, стр. 404.

2. М. Д. Протић, „Драгачево и његови славни синови“, Ниш 1940, стр. 13.

3. Д. Ранковић и М. Икодиновић, „Извештај систематских рекогносцирања горњег Драгачева,“ Зборник радова Народног музеја, V, Чачак 1974, стр. 181—182.

4. Радовима су руководили М. Милиновић, асистент Археолошког института у Београду, и О. Марковић, кустос Народног музеја у Чачку.

5. Радовима је руководио М. Петрашиновић, дипломирани археолог, у сарадњи са В. Михаиловићем, апсолвентом археологије, и Д. Кнежевићем, студентом архитектуре.

6. Lj. Vjelaјас, „Keramika Cariћinog grada,“ Beograd, 1983, неobjављен ма гистарски рад.

7. Материјал потиче са прошлогодишњих ископавања и налази се на обради у Народном музеју у Чачку. У прилог оваквом датовању говори налаз солида Јустинијана I са локалитета Лис — Град, као и налази копче са штитастим трном и ромбоидне фибуле са стилизованим птичијим главама са локалитета Градина — Јелица.

8. Захваљујемо се мр. А. Премк и др. Б. Јанковићу на помоћи приликом обраде керамичког материјала.

9. Б. Јанковић, „Подунавски део области Аквиса у VI и почетком VII века“, Beograd, 1981, стр. 179., сл. 73 А.

10. Ј. Калић — Д. Мркобрад, „Градина у Радалици“, Новопазарски зборник, 9, Нови Пазар, 1985, стр. 45, Т. В.

11. М. Милинковић, „Рановизантијско утврђење на Бурбевизи у Берекарама“, Новопазарски зборник, 7, Нови Пазар, 1983, стр. 30, Т. И, исти; „Рановизантијско утврђење на Тупом кршу и оклона рановизантијска утврђења у Тутинској области“, Новопазарски зборник, 9, Нови Пазар, 1985, стр. 49., Т. И.

12. А. Ваче, »Fortifications de la basse antiquité en Albanie«, Monumentet, 11, Tirana, 1976, Т. IV; isti, »La forteresse de Durres et les autres fortifications environnantes pendant la basse antiquité«, Monumentet, 9, Tirana, 1975, fig. 27.

13. Д. С. Овчаров, „Византијски и бугарски крепости V—X век“, Софија, 1982, стр. 38., сл. 18.

14. Исти, стр. 32, сл. 15.

15. И. Микулчић, „Старо Скопје со околните тврдини“, Скопје, 1982, стр. 104—105., сл. 59.

16. G. Dennis, »Three Byzantine Military Treatises«, Washington, 1985, str. 35.

17. Ј. Ковачевић, »Arheologija i istorija varvarske kolonizacije južnoslovenskih oblasti«, Novi Sad, 1960.

18. Ф. Баришић, „Византијски извори за историју народа Југославије“, I, Beograd, 1955, стр. 53—72.

RESULTATE DER PROBEGRABUNGEN AUF LOK. STOJKOVIĆA GRADINA IN VIČA (ZASAMMENFASSUNG)

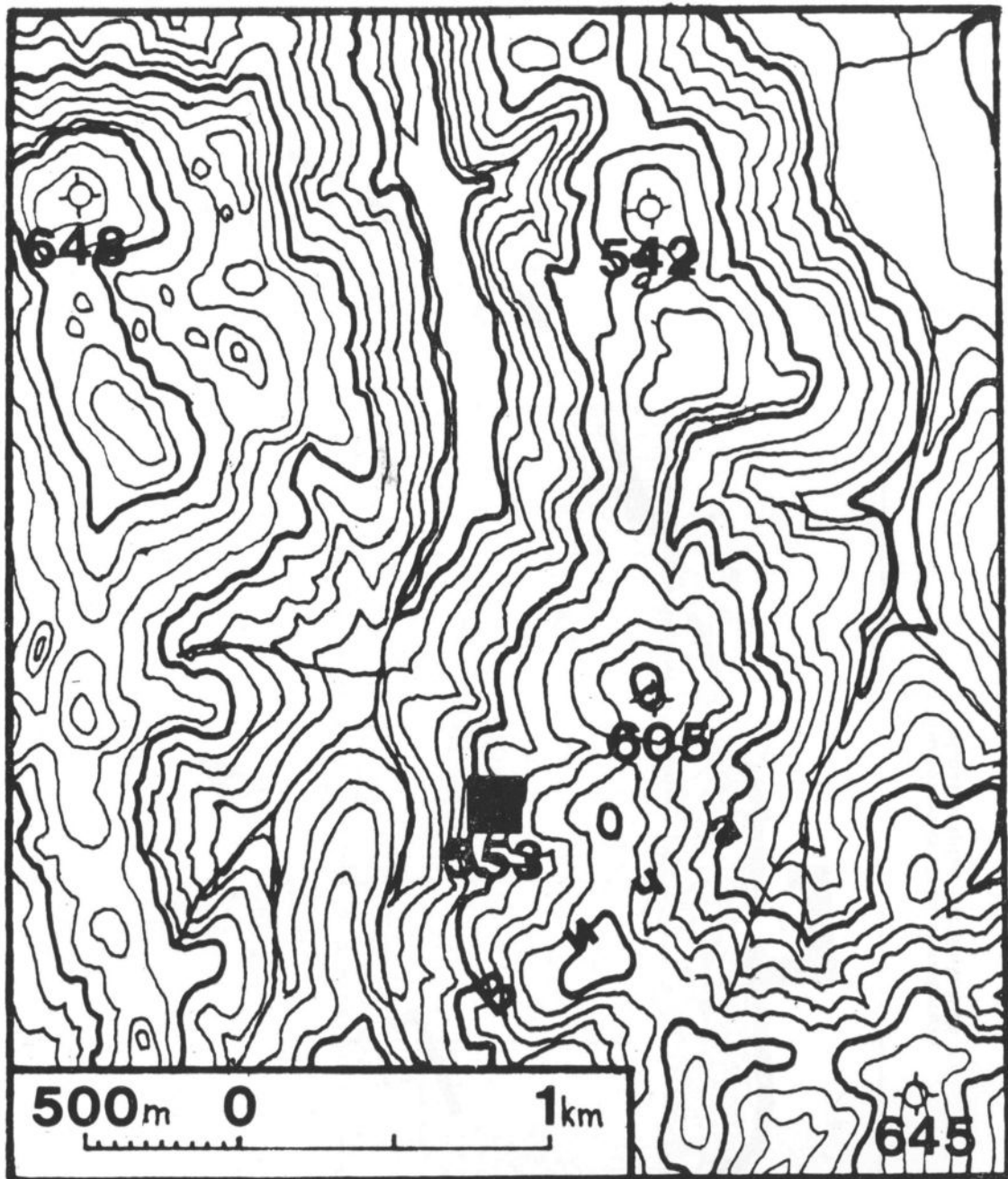
Die Lokalität Stojkovića Gradina befindet sich im Dorf Viča, in der Umgebung von Guča. In den Jahren 1985—86. unternahm man im Rahmen des Projektes »Erforschung der mittelalterlichen Städte in den Gemeinden Čačak, Lučane und Gornji Milanovac« Probegrabungen, deren Ziel es war, die zeitliche Zugehörigkeit der Festung zu bestimmen, sowie einige wichtige Angaben über ihren Grundriss zur Verfügung zu stellen. Im Gesamten wurden auf der Lokalität zwei Sonden und zwei Kontrollgräben gesetzt.

Die Form des Festungsgrundrisses ist vollkommen den Bedingungen des Terrains angepasst. Die Wälle ziehen den steilen Hängen entlang, während an der zugänglichsten Stelle ein Turm erhoben wurde. Die Felswand an der nordwestlichen Seite der Befestigung erhielt, da absolut unzugänglich, keine zusätzliche Verteidigung. Die Entdeckung eines kleineren Teiles des Unterstadtalles weist auf eine etwas kompliziertere Ausführungsart der Anlage. Die Oberstadt nimmt eine Fläche von 75 m x 25 m ein. Die Seiten der bis 1,60 m dicken Wälle wurden von zugehauenen Stein formiert, während den Kern kleinere gebrochene, mit Mörtel vermischte Steine bildeten. Der einzige bisher entdeckte Turm ist rechteckigen Plans, mit Eingang durch die südliche Seitenwand. Seine inneren Dimensionen betragen 3,10 m x 4,90 m. Die Frontwand ist 1,95 m stark, die seitlichen Mauern 145 m.

Das einzige Gebäude, das im Rahmen der Festung teilweise ausgegraben wurde, befindet sich in nordwestlichen Teil der Anlage. Das Objekt 1 hat einen rechteckigen Grundriss und ist von zugehauenen und mit Mörtel verbundenen Stein gebaut. Nahe dem Eingang in das Gebäude wurden im Inneren Reste eines 1—2 cm dicken Mörtelbodens gefunden. Ausserhalb des Eingangs entdeckte man eine Konstruktion von mit Mörtel gebundenen Steinen, die sich treppenartig gegen die Felswand streckte.

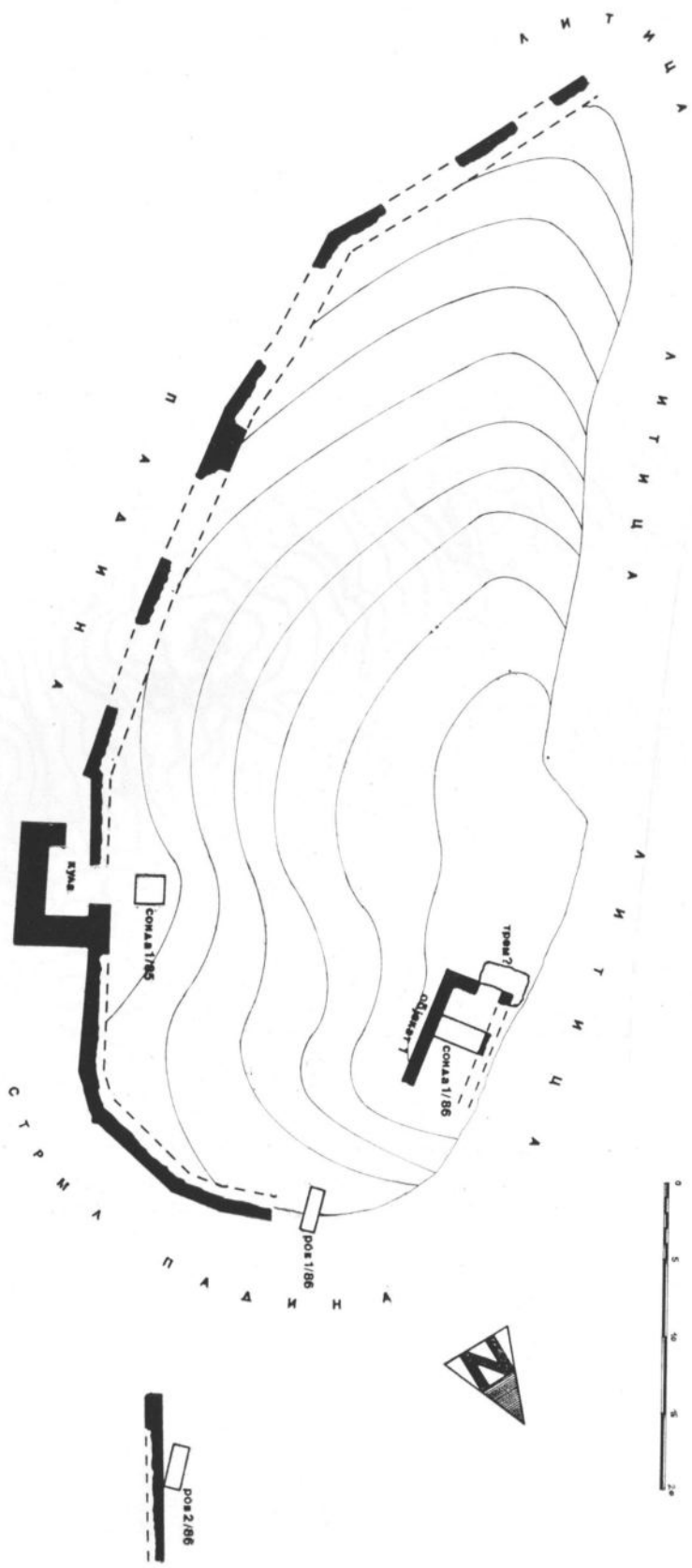
Den Grossteil der Funde macht die Keramik aus. Es handelt sich um Fragmente von Gefässen mit ziemlich einfachen Formen, um Küchengeschirr. Hauptsächlich sind es Fragmente von Töpfen. Die meisten Gefässe wurden in Drehscheibentechnik hergestellt, nur für einige Stücke bleibt die Möglichkeit offen, dass sie mit der Hand geformt sind. Ausser von Töpfen wurden auch Schüsseln — und Deckelfragmente gefunden. Nur einige Gefässe waren dekoriert. Das übliche Ornament war die mit horizontalen Kanneluren umrahmte Wellenlinie. Ebenso selten waren mit einer Glasur überzogene Gefässe.

Ausser eines zweireihigen Beinkammes und zwei eisernen Messerklingen gab es keine weiteren Kleinfunde. Anhand von Analogien mit ähnlichen Funden (vor allem Keramik) aus den umgebenden Festungen, aus Caričin Grad und anderen frühbyzantinischen Lokalitäten kann das Material aus Viča und somit auch die Befestigung in das VI Jahrhundert datiert werden. Die Annahme dass unsere Befestigung im Rahmen der grossen baulichen Tätigkeit Justinians entstand, scheint berechtigt. Seine kurze Benützungsdauer sowie das Erscheinen der Spuren von Brand und Russ verdeutlichen die Uebergangszeit von der Antike ins Mittelalter in diesen Gebieten.

Микролокација, лок. Вича — Стојковића Градина
Mikrolokation, lok. Viča — Stojkovića Gradina

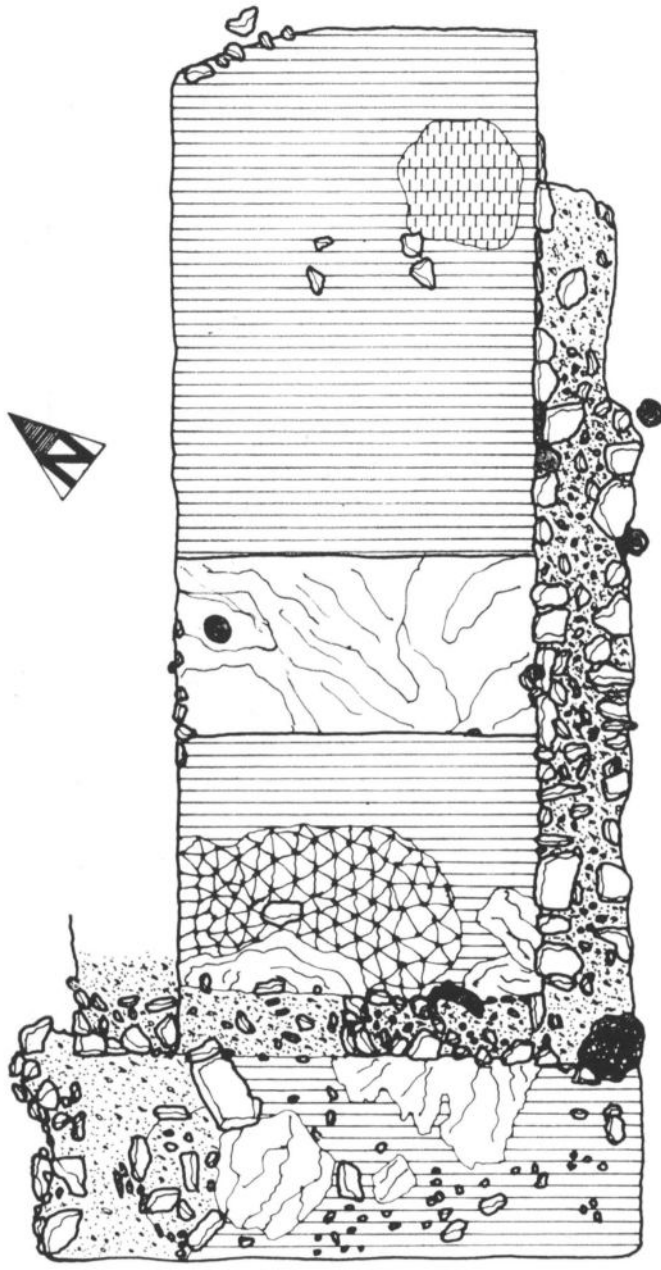

Ситуациони план локалитета
 Situationsplan der Lokalität

Т II

- Л Е Г Е Н Д А
- мрка земља
  - жута земља
  - малтер
  - малтерни под
  - камен
  - стена
  - корен стабла

Објект 1, основа
Objekt 1, Grundriss

Т III

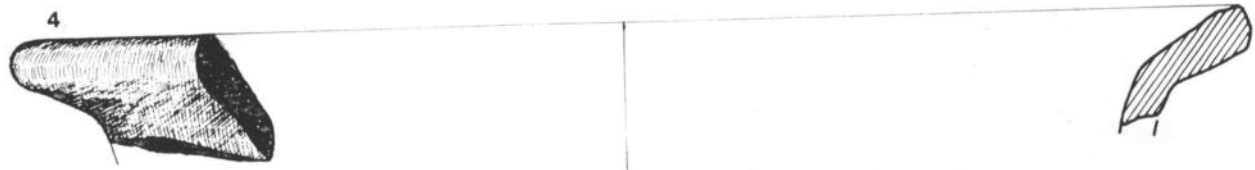
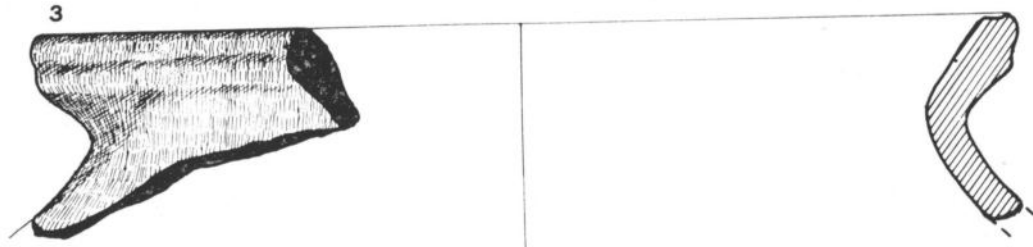
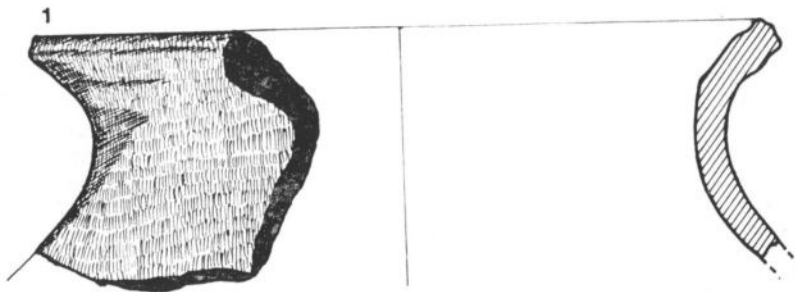
Л Е Г Е Н Д А

- хумус
- мръка земя
- запечена земя
- мркоцрвена земя
- гар
- камен
- корен стабла
- коте за профиле

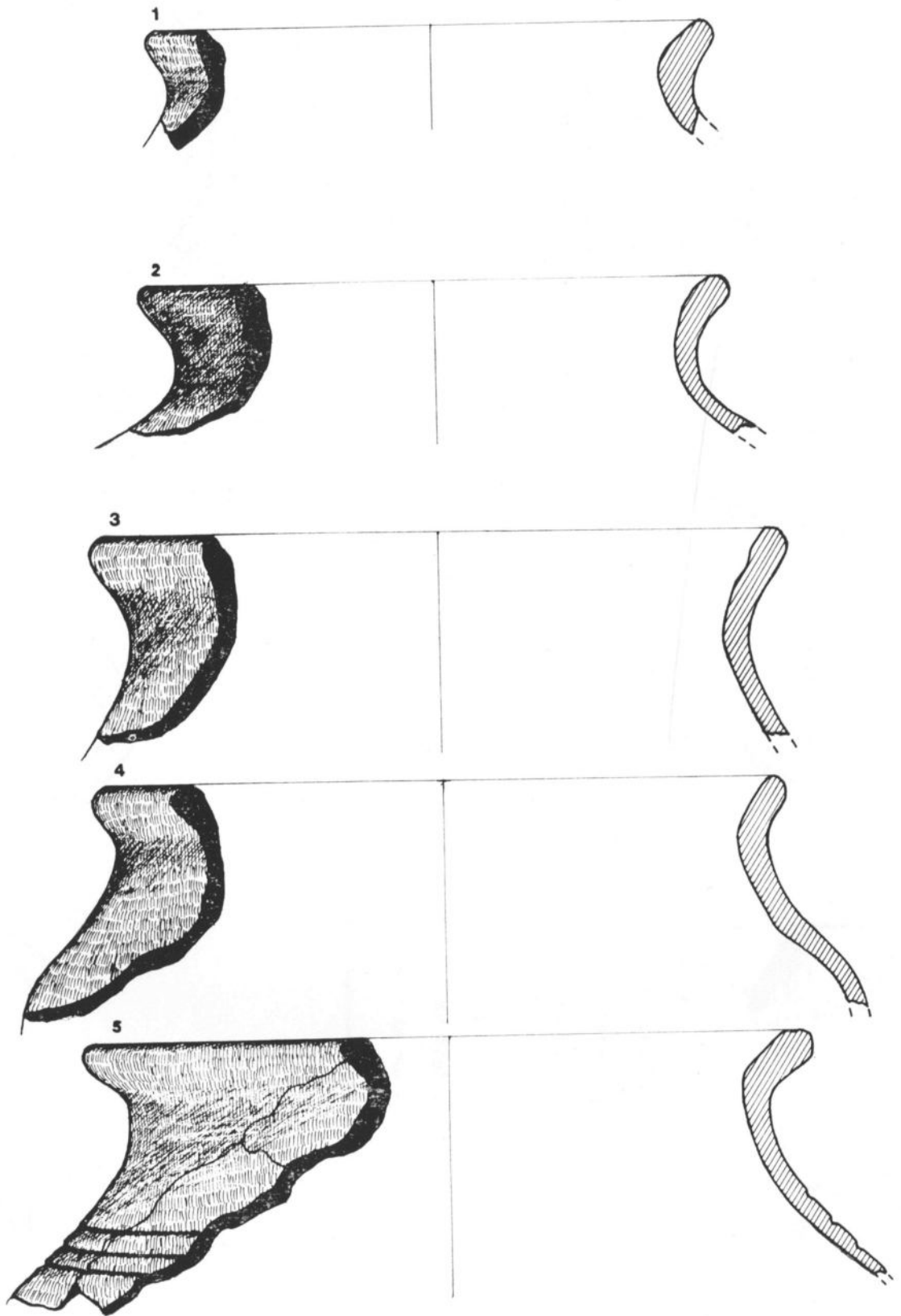

Контролни ров 1/86, основна
Контролграбен 1/86, Grundriss

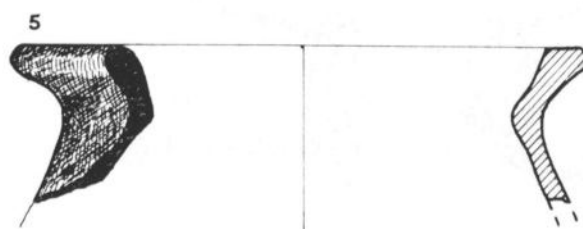
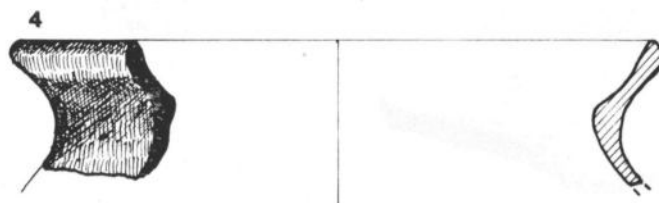
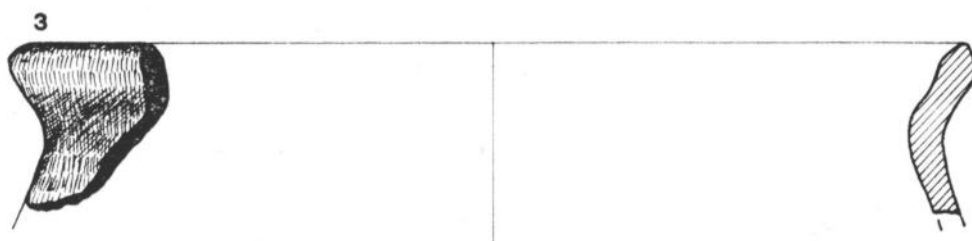
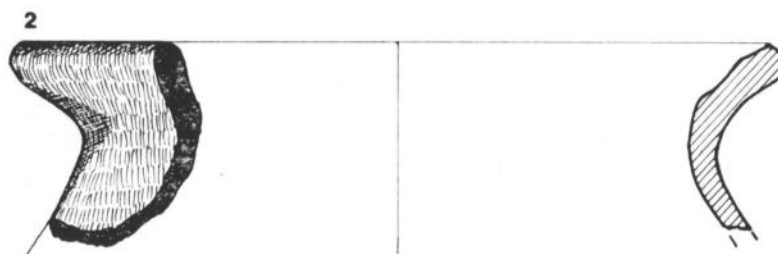
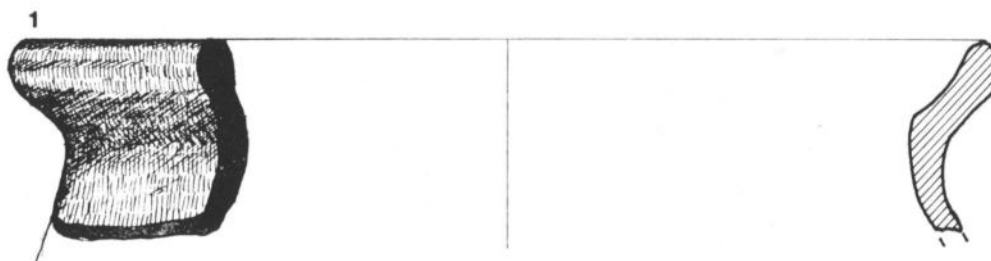
T !V

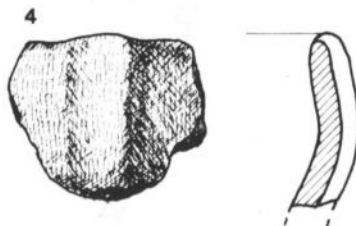
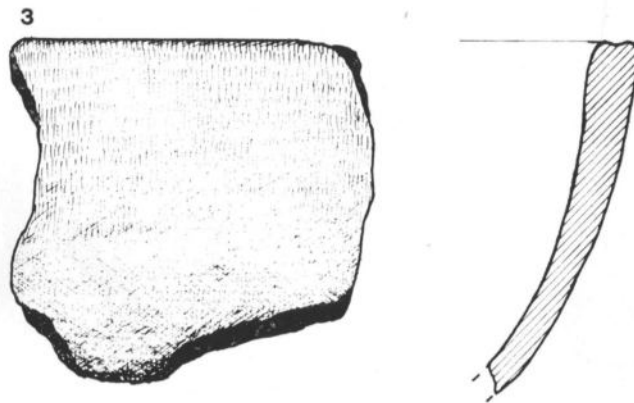
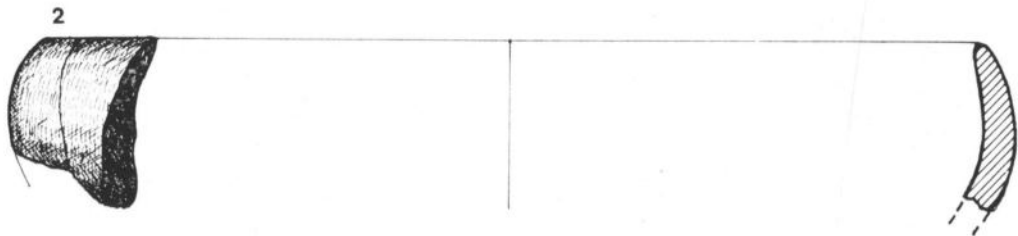
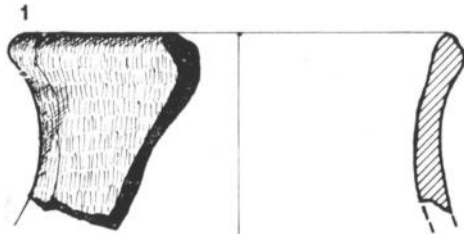

T V

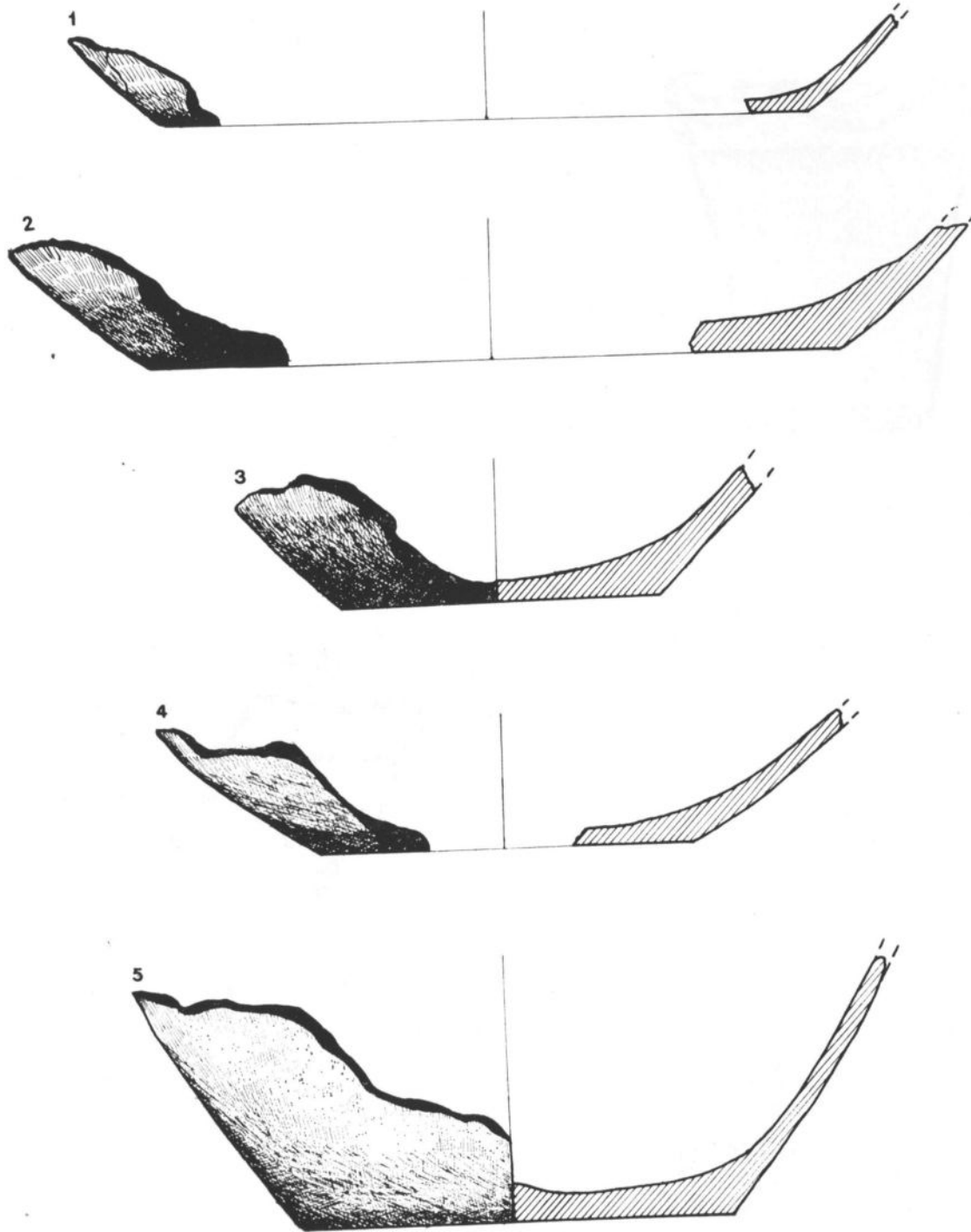

T VI

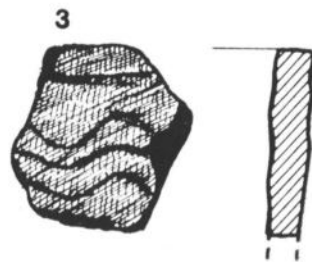
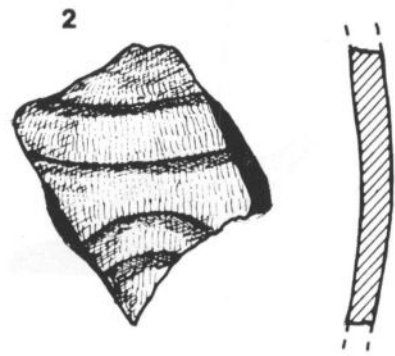
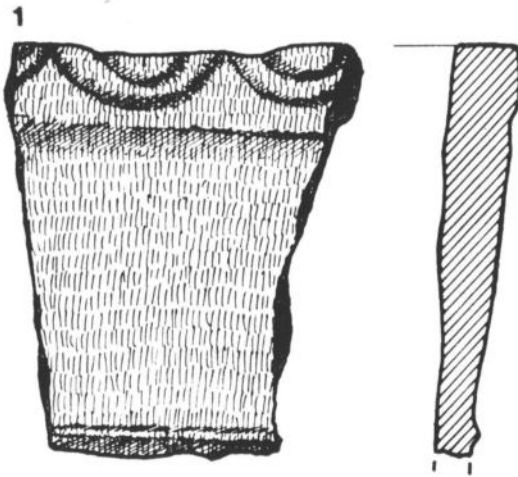

T VIII

T X

